

CĂRȚI VECHI CU EX-LIBRIS-URI AUTOGRAF DIN SECOLELE XVII-XX

LĂCRĂMIOARA MANEA

Institutul de Cercetări Eco-Muzeale „Gavrilă Simion” Tulcea

Dintre toate tipurile de ex-libris, cel mai răspândit și la îndemână a fost cel autograf, sub forma semnăturii, cu numele posesorului precedat de formula latinească *ex-libris* (= din, dintre cărțile...). Odată cu dezvoltarea meșteșugului tipografic, s-au adăugat acestei mențiuni gravuri sau blazoane ale familiilor, născându-se astfel ex-librisul figurativ, de diferite dimensiuni, tipărit separat sub forma unor etichete gravate. Uneori sigiliul oficial sau particular, în cazul familiilor boierești și nobiliare, era aplicat prin presare, fie pe coperte sau pe cotor în cazul *supralibros-ului*, fie reliefat pe paginile cărților, în cazul așa-numitului ex-libris în timbru sec (precum cărți din biblioteca familiei Sturdza). De asemenea, ștampilele ale bibliotecilor publice sau particulare, aplicate pe foaia de titlu sau în interiorul cărții, reprezintă o altă formă răspândită de ex-libris, mai ales după anul 1830 în spațiul românesc («Biblioteca Colegiului „Sf. Sava”», «Ateneul Român. Biblioteca „Comitele Carol Rosetti”» etc.).

În România, ex-librisul, ca formă de apartenență, de danie, este semnalat încă din veacul al XV-lea. Sub formă autografă, ex-librisul a apărut la sfârșitul acestui secol. Cel mai vechi ex-libris, identificat la Biblioteca Brukenthal din Sibiu, este aplicat sub formă de etichetă de lemn pe verso-ul copertei incunabulului *Catholicon* de Johannes de Balbus (Strassburg, 1470) și este datat 1476¹. În Țara Românească, printre primele ex-librisuri etichetă, este cunoscut cel care i-a aparținut medicului domnitorului Constantin Brâncoveanu, Pantaleon Calliarchi, un ex-libris datat 12 iulie 1692, descris de Nicolae Vătămanu².

Ex-librisul, apărut din dorința posesorilor de a-și evidenția proprietatea asupra cărților tipărite sau manuscrise, a devenit un factor de comunicare între cititor și posesorul istoric, după caz și între artistul care a realizat grafica miniaturală, iar în mod cert ex-librisul ne ajută la reconstituirea vechilor biblioteci.

În colecțiile Institutului de Cercetări Eco-Muzeale „Gavrilă Simion” Tulcea se păstrează numeroase cărți vechi românești și străine, manuscrise și chiar periodice marcate cu ex-librisuri de diferite forme, care au avut diverși proprietari în călătoria lor prin timp. Unele cărți au aparținut unor biblioteci vechi, azi dispărute, dezmembrate ori confiscate în anii comunismului, care au

¹ Nedelcea 2008, p. 292.

² Vătămanu 1968, p. 157.

fost în posesia unor personalități sau împătimiți bibliofili, dintre care amintim: prințul Mihai-Constantin Basarab Brâncoveanu (1875-1967), diplomatul Charles-Adolphe Cantacuzène³, bibliologul Constantin I. Karadja (1889-1950). Alte volume au aparținut membrilor unor familii istorice sau unor mari biblioteci, instituții și societăți de cultură din secolele trecute: Dimitrie C. Sturdza-Scheianul, Dimitrie A. Sturdza, mitropolitul Iosif Naniescu, Alexandru Papiu-Ilarian, arhimandritul Dosoftei Crihană⁴, Biblioteca Colegiului „Sf. Sava” ș.a.

Prin articolul de față, aducem în atenție câteva exemplare de carte străină și românească, tipărite în secolele XVI-XX, cu valoare deosebită prin semnăturile simple de tip ex-libris sau prin însemnările de proprietate pe care acestea le poartă, datate în secolele XVII-XX. Considerând că ex-librisurile la care ne vom referi pot fi apreciate ca bibliofile și datorită vechimii, le prezentăm în ordine cronologică.

Prima carte este o ediție Froben a eruditului latin Caius Plinius Secundus, tipărită în secolul al XVI-lea.

► Plinius Secundus, Caius, [*Historia naturalis*]. *Historiae Mundi Libri XXXVII. Denuo ad vetustos codices, collati et plurimis locis amitterum post cunctorum editiones emendati, adiunctis Sigismundi Gelenii Annotationibus...* (foaia de titlu, **Fig. 1**), Basileae: Per Hier. Frobenium et Nic. Episcopium, 1554⁵. Cartea, un in-folio, în stare de conservare relativ bună, are următoarea paginaj: foaie titlu, 17 f., 663 p., [29] f., [79] f. (*Index*). Coperta originală a volumului este din piele pe lemn, cu ornamente geometrice și florale presate la rece.

Se cunosc multe ediții ale acestei lucrări a lui Plinius, însă mai rară este aceasta, imprimată la Basel, în celebra casă de editură fondată de Johann Frobenius (cca 1460-1527), care a editat multe lucrări în limbile latină și greacă. Pe emblema tipografică a Casei Froben figurează doi șerpi încolăciți și o porumbiță.

Exemplarul nostru este valoros și prin ex-librisurile autograf, din secolul al XVII-lea, pe care le poartă. De pe foaia de titlu, citim autograful scris cu cerneală neagră, în partea superioară: „Ex Bibliotheca Georgii Thurzo de Noszthez”. Datarea cărții și numele Thurzo al celebrei familii nobiliare maghiare ne determină să credem că posesorul a fost contele Gheorghe Thurzo (György Thurzó, 1557-1616), care a urmat în epocă o carieră militară și politică, o persoană cu o educație aleasă și cu aplecare spre arte și științe. A luptat împotriva turcilor, a rămas loial împăratului habsburgic și a ridicat

³ Manea 2014, p. 341-342.

⁴ Manea 2016, p. 223-235.

⁵ Graesse 1865, p. 340; cota: CSV XVI 104.

biserici luterane pe moșiile sale. În anul 1609 a primit titlul de „Palatin al Ungariei”, devenind o persoană influentă în Europa⁶. Cunoștea limbile maghiară, germană, latină, greacă și croată, ceea ce i-a permis accesul la cultură și schimbul de idei, printr-o bogată bibliotecă. Astfel se explică acest ex-libris, domeniul cărții intrând în sfera preocupărilor contelui Gheorghe Thurzo.

De asemenea, pe forța-ul primei coperte, cartea are un alt ex-libris autograf, datat 1670: „Sum Gabrielis Guerrey Genevensis a basilensis, anno a Christi incarnatione 1670”. Prețiosul exemplar a ajuns în muzeul tulcean printr-o achiziție din anticariat.

Un alt volum este un dicționar tipărit la Paris la sfârșitul secolului al XVII-lea, care poartă un ex-libris versificat, datat 1776.

► Veneroni, Giovanni, *Dictionnaire Italien et François pour l'usage de Monseigneur le Dauphin*, Nouvelle edition, tom 1-2, A Paris: Chez Estienne et Stefano Loyson, 1695⁷. Colligatul, format în 8°, are foile de titlu ale celor două volume cu tipar roșu și negru. Înaintea titlului, la început, cartea are o gravură în tehnica aramei, de dimensiuni 17,5 × 12 cm, semnată *Ch: V: Vianen*, gravorul olandez Christiaan van Vianen (1598-1671). Urmează: foaie titlu, [2] f. (*Prefața*), 785 p. (tom 1), 576 p. (tom 2, inclusiv foaie titlu). Cartea este legată în piele pe lemn, cu ornamente presate la rece, cotor cu trei nervuri profilate și prezintă urmele a două închizători metalice.

Autorul acestui dicționar, Giovanni Veneroni (1642-1708), a fost lingvist, lexicograf și gramatician, publicând mai multe lucrări de referință și dicționare, unele cunoscând numeroase ediții. Deși se crede că era originar din Verdun (Franța) a avut succes ca profesor de italiană și a devenit, la Paris, secretar și interpret al regelui. Și-a italianizat numele și a pretins că este originar din Florența⁸.

Exemplarul a circulat, având pe foaia 2 liminară o însemnare ex-libris, cu cerneală neagră, a unui anume Anastasius Poliso, autograf de posesor datat 1776, Gratz [Graz, Austria]: „Hic liber est meus/ Testis est Deus/ Quis nomen querit/ Hoc nomen erit/ Anastasiis natus/ Poliso nominatus/ Die 7, Aug[usti] 1776, Gratz”. Acest gen de ex-libris era uzitat în epocă, iar data poate fi considerată aceea la care posesorul ar fi achiziționat dicționarul.

Următoarele patru volume aduse în acest context sunt cărți străine imprimate în secolul al XVIII-lea, cu ex-librisuri autografe din spațiul românesc.

► [Fleury, Mons. L'Abbé], *Histoire ecclesiastique, pour servir de continuation à celle de Monsieur l'Abbé Fleury*, tom 26 (depuis l'an 1521,

⁶ https://ro.wikipedia.org/wiki/György_Thurzó, accesat la 10.03.2020.

⁷ Cota: CSV XVII 119; exemplarul a fost achiziționat dintr-un anticariat bucureștean în 1978.

⁸ https://en.wikipedia.org/wiki/Giovanni_Veneroni, accesat la 10.03.2020.

jusqu'en 1528), A Paris: Chez Hippolyte-Louis Guerin, 1729⁹ (**Fig. 2**). Cartea, în stare bună de conservare, format în - 8°, cu șnit marmorat, are ca paginație: XXIII p. (inclusiv pagina de titlu), 612 p., [2] f. Coperta este din piele pe carton presat, iar cotorul are ornamente florale și ștanțe aurii.

Claude Fleury (1640-1723) a fost istoric ecleziastic francez și stareț cistercian, care, în tinerețe, a practicat avocatura la Paris și a devenit protejat al episcopului Jacques-Bénigne Bossuet. A fost hirotonit preot în anul 1669, iar în 1716 a devenit confesorul regelui Ludovic al XV-lea. Din 1696 a fost numit membru al Academiei Franceze. Lucrarea sa majoră, la care a scris timp de 30 de ani, a fost o istorie ecleziastică în douăzeci de volume, publicată între 1691-1720. Opera a acoperit perioada de la începuturile creștinismului până la 1414 și a fost completată ulterior printr-o ediție până la 36 de volume, publicate până în 1778, volume care au tratat subiectul ajungând în anul 1595¹⁰. Exemplarul nostru este cel de-al 26-lea tom din ediția completă și tratează perioada 1521-1528¹¹.

Pe pagina de titlu a acestuia, cu cerneală neagră, avem ex-librisul autograf, „Ex libris Alexii Olivier Presbiteri”. Reținem acest ex-libris ca atare, precum și faptul că un preot catolic a fost interesat de o istorie a bisericii creștine în biblioteca sa.

Un alt volum marcat cu ex-libris este o traducere din limba franceză după Madeleine-Angélique de Gomez, cunoscută în epocă drept scriitor și dramaturg francez, publicându-și cea mai mare parte a lucrărilor sub numele Madame de Gomez.

► Gomez, Madam de, *La Belle Assemblée: being a curious Collection of some very remarkable incidents which happen'd to persons of the first quality in France; written in French for the Entertainment of the King, and dedicated to him, in four volumes, the eighth edition, vol. 1, London, 1765*¹² (**Fig. 3**). Legătura originală este din piele pe carton, ornamentată cu un chenar auriu. Cartea are 273 de pagini și 6 planșe în tehnica gravurii în aramă, nesemnate.

Se spune că autoarea, Madam de Gomez (1684-1770), a început să scrie din dorința de a scăpa de sărăcie și a avut succes. Traducerea cărții în limba engleză îi aparține Elizei Haywood. De altfel, această lucrarea a cunoscut numeroase ediții și traduceri, stârnind interes în rândul societății secolului al XVIII-lea.

⁹ Cota: CSV XVIII 125; volumul este o achiziție Dalila Aramă, București, 1979.

¹⁰ <https://britannica.com/biography/Claude-Fleury>, accesat la 12.03.2020.

¹¹ În colecția muzeului tulcean se mai păstrează: *Histoire ecclesiastique*, tom 16, A Paris: Chez Jean Mariette, 1718, din prima ediție a lui Fleury, volumul tratând istoria bisericii creștine între anii 1198-1230.

¹² Cota: CSV XVIII 216; achiziție anticariat.

Pe verso-ul foii de titlu, cu cerneală neagră, s-a consemnat posesiunea asupra cărții, cu numărul 1523, de către Rafael Cristescu, un bibliofil cu siguranță, dacă la 1935 achiziționa o carte apărută la Londra cu 170 de ani înainte: „N. 1523 – London, Friday 23rd August 1935. Rafael Cristescu” (**Fig. 4**).

Despre Rafael Cristescu, care a deținut acest exemplar, nu am putut reconstitui foarte multe informații. Putem presupune că este vorba despre profesorul și publicistul Rafael Cristescu, evocat de către cunoscutul scriitor eseist Nicolae Steinhardt (1912-1989), în ultima sa carte, *Monologul polifonic* (1991), publicată postum. Steinhardt își amintește de Rafael Cristescu, colegul său de clasă de la Liceul „Spiru Haret” din București, între anii 1924-1929, care a devenit profesor de limba franceză și, mai târziu, colaborator la *Revista burgheză*, alături de N. Steinhardt și Emanuel Neuman. A murit în 1941, în timpul celui de-al Doilea Război Mondial. Steinhardt îi creionează portretul astfel: „A fost de un mare curaj. Profesor secundar sub Carol al II-lea, s-a numărat printre atât de pușinii care, la plebiscit, au votat deschis împotriva Constituției regale. Pe front, sub Antonescu, s-a dus ca voluntar și a căzut în fața Odessei, făcându-și datoria cu exces de zel. Nu-mi păstrase nicio pică. Îmi scria amical de pe front, mi-a spus că-s om cumsecade”¹³. La Liceul „Spiru Haret”, cei doi i-au avut colegi de școală pe Al. Ciorănescu, C. Noica, Al. Paleologu, Dinu Pilat, Mircea Eliade și alte viitoare personalități ale vieții culturale și științifice românești.

Un ex-libris deosebit este cel al preotului catolic Ambrozie Babic din București, pe o carte în latină, de secol XVIII.

► Lebeau, Caroli D., [*Opera latina*], [tom 3], *Orationes et oratiunculae*, Parisiis, 1783¹⁴ (**Fig. 5**). Volumul, format în 8° mare, cu 283, LII p., are coperta din piele pe carton presat și cotor cu cinci nervuri profilate și cu ornamente florale.

Istoricul și scriitorul francez Charles Le Beau, autorul cărții, a ocupat catedra de retorică la Collège des Grassins, membru, apoi secretar la Academia Inscriptiilor și profesor de elocvență latină la Collège de France, elemente specificate în foaia de titlu. O parte a operei sale a fost publicată postum, după 1778, precum *Opera latina*, o lucrare în trei volume, apărute în 1782-1783: *Carmina, Fabulae et narrationes, Orationes et oratiunculae*.

Exemplarul păstrat la Tulcea poartă pe foaia de titlu o șampilă ilizibilă și ex-librisul autograf: „Ex Libris Pr. Ambrosie Babick Guard[iani], București, 1810”. Este vorba despre Ambrozie Babic, parohul și administratorul vechii mănăstiri a Fraților Franciscani din București (înființată în secolul al XVII-lea),

¹³ Steinhardt 1991, p. 325-326.

¹⁴ Cota: CSV XVIII 229; achiziție anticariat.

numită și Bărăția. Biserica Bărăției se păstrează și este cea mai veche biserică romano-catolică din București, forma ei actuală datând din anul 1848.

În volumul de documente publicate de N. Iorga, care cuprinde și acte cu privire la istoria cultului catolic în Principatele Române, este menționat acest egumen, sub diferite titulaturi, în mai multe documente și scrisori. Astfel, inscripția bisericii Bărăției menționează anul 1812, „sub Praefectura Ambrosii Babich”¹⁵. Un document emis în București, la 16 iulie 1818, prin care egumenul Ambrozie Babic dă un împrumut cu dobândă, este semnat „Pater Ambrosius Babick, gvardianus et parochiae administrator, manu propria”¹⁶. Alte documente sunt date 1819, 1823, 1825, 1833, iar într-o scrisoare din anul 1835 se menționează despre „răposatul Babick”¹⁷. Aflat în fruntea mănăstirii franciscane de la sfârșitul secolului al XVIII-lea până în clipa morții sale, Ambrozie Babic a fost un personaj cu autoritate, cult, vorbitor de latină și germană, care a deținut cu siguranță, la Bărăția din București, o bogată bibliotecă personală.

Ultima carte străină cu ex-libris autograf, la care facem referire în acest studiu, este *Dicționarul* francez-italian al lui François Alberti de Villeneuve.

► Alberti, François Villeneuve de, *Dictionnaire françois-italien*, tom I, ediția a 4-a, A Venise: Chez Thomas Bettinelli, 1798¹⁸ (**Fig. 6**). Volumul, format în 4° cu hârtie tricapel, are copertele din carton, cu cotor și colțuri din piele. Paginația este următoarea: foaie titlu, 1 f. (*Avertissement de l'Imprimeur*), 480 p. (text pe 3 coloane).

Cartea i-a aparținut sculptorului local Vasile Chiriachide, achiziționând-o din Galați, în anul 1904, pe când avea doar 18 ani. Pe foaia de titlu apare ștampila ex-libris «Vasile M. Chiriachide * Tulcea», iar pe foaia de gardă, pe lângă ștampilă (aplicată, credem, mai târziu), viitorul artist a consemnat, cu creion grafit, posesiunea asupra exemplarului: „Din cărțile mele, V. M. Chiriachide. Galatzi, 23 septembrie 1904, cu ocazia trecerii mele pentru București” (**Fig. 7**). Volumul are și unele crochiuri, iar în fața foii de titlu un desen autoportret al posesorului.

Vasile M. Chiriachide (n. 25 mai 1886 - d. 19 aprilie 1926) a fost cel de-al 4-lea născut dintre cei doisprezece ai familiei comerciantului grec Meletios Stamatouadis-Chiriachide, căsătorit la Tulcea cu Perestera Mirali¹⁹. Între anii 1898-1902 a urmat Școala de Arte și Meserii din București, apoi a lucrat ca ucenic, până în 1908, în atelierul sculptorului Annibale Spoldi din capitală. Profesorul Raffaello Romanelli l-a sfătuit să-și continue studiile la Institutul de Belle Arte din Florența și a urmat cursurile cu bursă în Italia, în perioada 1909-

¹⁵ *Apud* Iorga 1901, p. 249 (XXXIII).

¹⁶ *Apud* Iorga 1901, p. 249 (XXXIV).

¹⁷ *Apud* Iorga 1901, p. 255 (XLIII).

¹⁸ Cota: CSV XVIII 200.

¹⁹ Manea 2012, p. 307.

1913. După efectuarea stagiului militar din 1914-1916, a plecat pe front. În perioada 1919-1920 a activat ca profesor de desen la Cernăuți, după care a revenit la Tulcea. A lucrat în propriul atelier din oraș în două etape: între 1914-1916 și 1920-1926. Vasile Chiriachide, un artist despre care puțin se vorbește, este autorul câtorva opere cunoscute, realizate în scurta sa viață: bustul lui Alfons Oscar Saligny (fratele inginerului Anghel Saligny), comandat de către Ministerul Lucrărilor Publice și câștigat prin concurs, bust amplasat în curtea Școlii Naționale de Poduri și Șosele, al cărei director profesorul Alfons Saligny a rămas până la sfârșitul vieții; bustul lui Ștefan cel Mare și statuia unui soldat în atac, aflate în fața Muzeului Militar Central din București. De asemenea, este autorul bustului lui Spiru Haret din Tulcea, care a fost comandat în anul 1914, Chiriachide angajându-se, după întoarcerea din Italia, la realizarea lucrării. Însă, stagiul militar și participarea în Primul Război Mondial l-au împiedicat să finalizeze comanda. Din anul 1920 a continuat să lucreze, iar bustul lui Spiru Haret a fost dezvelit la 11 octombrie 1923 în Parcul Mircea de pe malul Dunării, în prezența artistului și a oficialităților locale²⁰. Multe alte lucrări, ca și numeroase proiecte de monumente, între care unul dedicat Dobrogei, au rămas nefinalizate în atelierul din Tulcea.

Soarta cărții este la fel de interesantă, rămânând în prețioasa bibliotecă a familiei Chiriachide, o familie de vază cu înaintași precum mitropolitul Tulcii Nichifor de Carpat (1877-1878). Cărți rare în limbile greacă, italiană și franceză, din domenii diverse – teologic, literar, științific, au servit la educația și pregătirea copiilor și, ulterior, a nepoților familiei Chiriachide. În anul 1978, Ioan Olimpia (Kentridis), nepoata de soră a sculptorului Vasile Chiriachide, a oferit muzeului tulcean un valoros fond de carte, în total 174 manuscrise, cărți vechi și moderne, dicționare și manuale care au aparținut familiei, între acestea și *Dicționarul* tipărit la 1798²¹.

Din cărțile românești vechi cu ex-libris autograf, amintim aici cunoscuta ediție a lui Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*, de la 1825.

► Cantemir, Dimitrie, *Scrisoarea Moldovei*, Neamț: În Sfânta Monastire, 1825²² (**Fig. 8**). Exemplarul nostru este complet, cu [4] f. și 344 p., legat în piele pe carton presat și cotor cu patru nervuri profilate.

Textul primei ediții românești a fost tradus din limba germană în anul 1806, la îndemnul mitropolitului Veniamin al Moldovei, conform prefetei ieromonahului Gherontie (f. [2-3r]). Traducătorul operei cantemiriene a fost Ioan Nemișescu, funcționar la vistieria din Iași, iar corectura s-a datorat lui Iancu Nicolae, bursier al mitropolitului Veniamin.

²⁰ <https://tulcealibrary.ro/chiriachide-vasile/>, accesat la 17.03.2020.

²¹ Manea 2012, p. 320-326.

²² BRV 1936, nr. 1234, p. 454-458; cota: CRV XIX 51.

Pe foaia 3 nenumerotată citim ex-librisul autograf: „Din cărțile lui N. Calloianu, 1856” (**Fig. 9**), iar pe ultima pagină, la sfârșitul cărții, posesorul s-a semnat din nou, „Nicolaus Calloyanu”. Nu am putut identifica date despre biblioteca acestuia.

O altă carte românească este culegerea de legi publicate de „banul Dimitrie Hasnaș, director Divanului Domnesc”, conform foii de titlu.

► Hasnaș, Dimitrie, *Adunare de ofisuri și deslegări în ramul giudecătoresc, slobozite de la întronarea preînălțatului domn Mihail Grig. Sturza Vv., până la anul 1844, iulie 9*, Iași: La Institutul Albinei, 1844²³. Coperta este din carton, iar cotorul din piele prezintă ornamente florale și titlul „Ofisuri și deslegări”. Volumul are foaie titlu, XXIX, II (*Erata*), 360 pagini.

Acest exemplar a avut doi posesori de-a lungul timpului. Astfel, pe foaia liminară apare însemnarea de posesor a lui Constantin Gane, datată 1915: „Din biblioteca bunicului Iordachi Gane. / C. Gane, 1915”.

Provenind din neamul Găneștilor din Moldova, avocatul, prozatorul, publicistul și memorialistul Constantin Gane, născut la Botoșani în anul 1885, a absolvit studiile de drept în Germania, în anul 1910, practicând avocatura la Botoșani și la București. În anii războiului și-a servit țara ca ofițer în cadrul Regimentului 37 Infanterie botoșănean, dovedindu-se un veritabil cronicar de război. A fost pasionat de cunoașterea trecutului, de genealogie, răscolind arhive și biblioteci pentru a se documenta. Dintre multele cărți tipărite, cea mai cunoscută rămâne *Trecute vieți de doamne și domnițe*, o istorie romanțată, o lucrare în două volume, însumând mai multe ediții. A murit în închisoarea de la Aiud, în 1962, găsindu-și locul de veci într-o groapă comună. A strâns o bibliotecă imensă, documente și corespondență, o sursă fiind și biblioteca antecesorului său, Iordache Gane. Din păcate, biblioteca lui Constantin Gane a cunoscut soarta pe care regimul comunist a rezervat-o cărților. Acestea au fost împrăștiate, o parte ajungând pe la diverse instituții din Moldova, altele la Biblioteca Academiei Române București.

Celălalt posesor al cărții a fost prestigiosul inginer român Constantin Bușilă. Pe foaia de titlu, în colțul din dreapta sus, se află ștampila ex-libris: «Biblioteca Constantin D. Bușilă. No. general 18280». Din relatările fiicei sale Tutu Georgescu, soția dirijorului George Georgescu, biblioteca lui C. Bușilă număra peste 35000 de volume.

Constantin Bușilă, născut la Târgu Ocna în anul 1877, a fost fiul căpitanului Dimitrie Bușilă, căzut pe front în vara aceluși an în Războiul de Independență. A absolvit studiile de inginerie în 1900, la Școala Națională de Poduri și Șosele din București, și s-a perfecționat în Belgia, în domeniul electrotehnic. A lucrat împreună cu Anghel Saligny la proiectarea și construcția

²³ BRM 1986, nr. 26023, p. 592; cota: CRM XIX 570.

portului Constanța, s-a ocupat de electrificarea căilor ferate, de utilizarea energiei electrice în industria petrolieră și în agricultură, precum și de electrificarea unor localități. A fost creatorul și conducătorul Institutului Român de Energie (1926) și a organizat cercetările în domeniul electrotehnic. A fost Ministru al Lucrărilor Publice și Comunicațiilor în perioada iulie 1941-octombrie 1943. A fost profesor, membru al Academiei de Științe din 1937 și *Doctor Honoris Causa* al Universității din Stockholm²⁴.

Coincidență sau nu, Constantin Bușilă a murit în închisoarea de la Aiud, în anul 1950, ca și Constantin Gane. Mai mult, originile moldave sunt comune. Exemplarul, pe care cei doi l-au deținut, a ajuns la Tulcea printr-un fond de preluări de la Biblioteca Academiei.

Ultima carte la care ne referim are un ex-libris curios, putem spune mai puțin obișnuit.

► Pandrea, Petre, *Filosofia politico-juridică a lui Simion Bărnuțiu*, București: Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol al II-lea”, 1935²⁵. Volumul, cu 233 p. (inclusiv foaie titlu și prefață), a fost relegat în piele pe carton presat și ornamentat cu ștanțe liniare aurii.

Pe foaia de titlu și pe multe alte pagini, în tuș roșu, verde sau negru, apare aceeași ștampilă cu text mărunț: „Furat din Biblioteca Adrian Scărlătescu / Notă: Sunt nevoit să semnez acest volum, / pentru faptul că zilnic îmi dispar cărți din / bibliotecă. / Nu împrumut cărți. / Volumul acesta în afară de biblioteca mea / este furat”. Sustras sau nu, acest exemplar a ajuns într-un anticariat bucureștean, de unde, în anul 1977, a fost achiziționat de muzeul din Tulcea.

În concluzie, putem aprecia valoarea memorială a cărților de mai sus, care au totodată valoare istorico-documentară și artistică deosebită. Chiar dacă sunt singulare în colecțiile tulcene datorită circulației lor nebănuite, aceste *ex-librisuri* au făcut parte din biblioteci cu reputație, așa cum am arătat de altfel, biblioteci care așteaptă să fie reconstituite (cel puțin în parte) de către bibliologi și bibliofili.

Reconstituirea unor biblioteci particulare, aparținând unor personalități ale culturii românești și universale, constituie o necesitate în acest segment al spiritualității, cu darul de a aduce noi elemente biografice și de a arăta orizontul cultural-științific al posesorilor în cauză.

²⁴ www.tgozna.ro/constantin-busila-fondatorul-institutului-roman-de-energieom-politic/#.XniBCUAzbIU, accesat la 20.03.2020.

²⁵ Cota: CR XX 460.

Old Books with XVIIth - XXth Century Manuscript Ex-Libris
ABSTRACT

In the collection of the "Gavrilă Simion" Eco-Museum Research Institute of Tulcea are kept a lot of old Romanian and foreign books, manuscripts and even journals marked with ex-libris of different forms, having various owners along time. Some books belonged to some old libraries, now vanished, dismembered or confiscated in the years of communism, which belonged to some personalities or passionate bibliophiles like the prince Mihai-Constantin Basarab Brâncoveanu (1875-1967), the diplomat Charles-Adolphe Cantacuzène (1874-1948), the bibliologist Constantin I. Karadja (1889-1950). Other volumes belonged to the members of some historic families or big libraries, institutions or cultural societies of the last centuries: D. A. Sturdza, D. C. Sturdza, the metropolitan Iosif Naniescu, Alexandru Papiu-Ilarian, the archimandrite Dosoftei Crihană, the Library of the "Saint Sava" College.

The ex-libris can take on the form of a signature (manuscript ex-libris) or note of property, can take the form of a label, with text and image, or the ex-libris printed with a seal or a stamp.

By this article, we draw attention to some copies of foreign and Romanian book, printed in the XVIth - XXth centuries, with an apart value because of their simple ex-libris signatures or the notes of property dating from the XVIIth - XXth centuries. Among the volumes, we mention: Caius Plinius Secundus, [*Historia naturalis*]. *Historiae Mundi Libri XXXVII*, Basileae, 1554, with manuscript ex-libris, on the title page, "Ex Bibliotheca Georgii Thurzo de Noszthez"; Madam de Gomez [Madeleine-Angélique de Gomez], *La Belle Assemblée: being a curious Collection of some very remarkable incidents, which happen'd to persons of the first quality in France*, the eighth edition, vol. 1, London, 1765, with handwritten signature Rafael Cristescu; Caroli Lebeau, *Orationes et oratiunculae*, Parisiis, 1783, with the manuscript "Ex Libris Pr. Ambrosie Babick"; François Alberti de Villeneuve, *Dictionnaire françois-italien*, tome I, the fourth edition, A Venise, 1798, with the manuscript ex-libris of a sculptor from Tulcea Vasile M. Chiriachide; Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei (The description of Moldavia)*, Neamț, 1825, from the library of N. Calloianu.

The copies arrived at the museum of Tulcea by acquisitions from second-hand bookshops and individual persons, and some of them by transfer from the Romanian Academy Library of Bucharest.

List of illustrations

Fig. 1 – Caius Plinius Secundus, [*Historia naturalis*]. *Historiae Mundi Libri XXXVII*, Basileae, 1554. Title page with manuscript ex-libris

Fig. 2 – *Histoire ecclesiastique, pour servir de continuation à celle de Monsieur l'Abbé Fleury*, tome 26, A Paris, 1729. Title page with manuscript ex-libris

Fig. 3-4 – Madam de Gomez, *La Belle Assemblée: being a curious Collection of some very remarkable incidents which happen'd to persons of the first quality in France*, the eighth edition, vol. 1, London, 1765. The manuscript ex-libris on the reverse of title page

Fig. 5 – Caroli D. Lebeau, [*Opera latina*], [tome 3], *Orationes et oratiunculae*, Parisiis, 1783. Title page with manuscript ex-libris

Fig. 6-7 – François Alberti de Villeneuve, *Dictionnaire françois-italien*, tome I, A Venise, 1798. Title page and flyleaf with stamp and manuscript ex-libris

Fig. 8-9 – Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei (The description of Moldavia)*, Neamț, 1825. The manuscript ex-libris on page 3 unnumbered

C. PLINII SECVNDI HI-
STORIAE MVNDI LIBRI XXXVII DENO

AD VETVSTOS CODICES COLLATI, ET PLVRIMIS LO-
cis iam iterum post cunctorum editiones emendati, adiunctis
Sigismundi Gelenij Annotationibus.

*In calce operis nouus Index est additus, non minore diligentia ac la-
bore, quam opus ipsum repurgatus.*

Ed. Bibliotheca Georgii Thurota de S. Petri

BASILEAE M. D. LIII.

*Compt
Bermae Hebr. 1703*

Fig. 1 – Caius Plinius Secundus, *Historiae Mundi Libri XXXVII*, Basileae, 1554.
Foaia de titlu cu ex-libris autograf

HISTOIRE ECCLESIASTIQUE,

*Pour servir de continuation à celle de
Monsieur l'Abbé Fleury.*

TOME VINGT-SIXIEME.

Depuis l'An 1521. jusqu'en 1528.

Ex libris alexis olivier
P. des B. Terri
A PARIS,

Chez HIPPOLYTE-LOUIS GUERIN,
rue Saint Jacques, à S. Thomas d'Aquin.

M. DCC. XXIX.

Avec Approbation & Privilège du Roy.

Fig. 2 – *Histoire ecclesiastique*, tom 26, A Paris, 1729. Foaia de titlu cu ex-libris autograf

La Belle Assemblée :
 BEING A CURIOUS
COLLECTION
 OF SOME VERY
Remarkable Incidents
 Which happen'd to Persons of the
 FIRST QUALITY in *France*.
 INTERSPERS'D
 With Entertaining and Improving OBSERVA-
 TIONS made by them on several Passages
 in History, both Ancient and Modern.
 Written in *French* for the Entertainment of the
 KING, and dedicated to him
By Madam DE GOMEZ.
 Adorn'd with COPPER-PLATES.
 In FOUR VOLUMES.
 THE EIGHTH EDITION.

L O N D O N:
 Printed for H. Woodfall, W. Strahan, J. Rivington,
 R. Baldwin, W. Johnston, C. Rivington, R. Horsfield,
 G. Keith, W. Nichol, C. and R. Ware, M. Richardson,
 J. and T. Pote, and T. Burnet. MDCCCLXV.

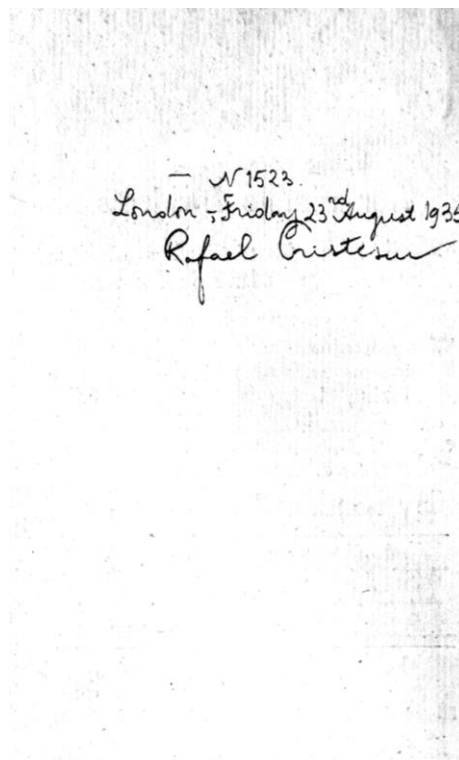

Fig. 3-4 – Madam de Gomez, *La Belle Assemblée: being a curious Collection of some very remarkable incidents...*, the eighth edition, vol. 1, London, 1765. Ex-libris autograf pe verso-ul foii de titlu

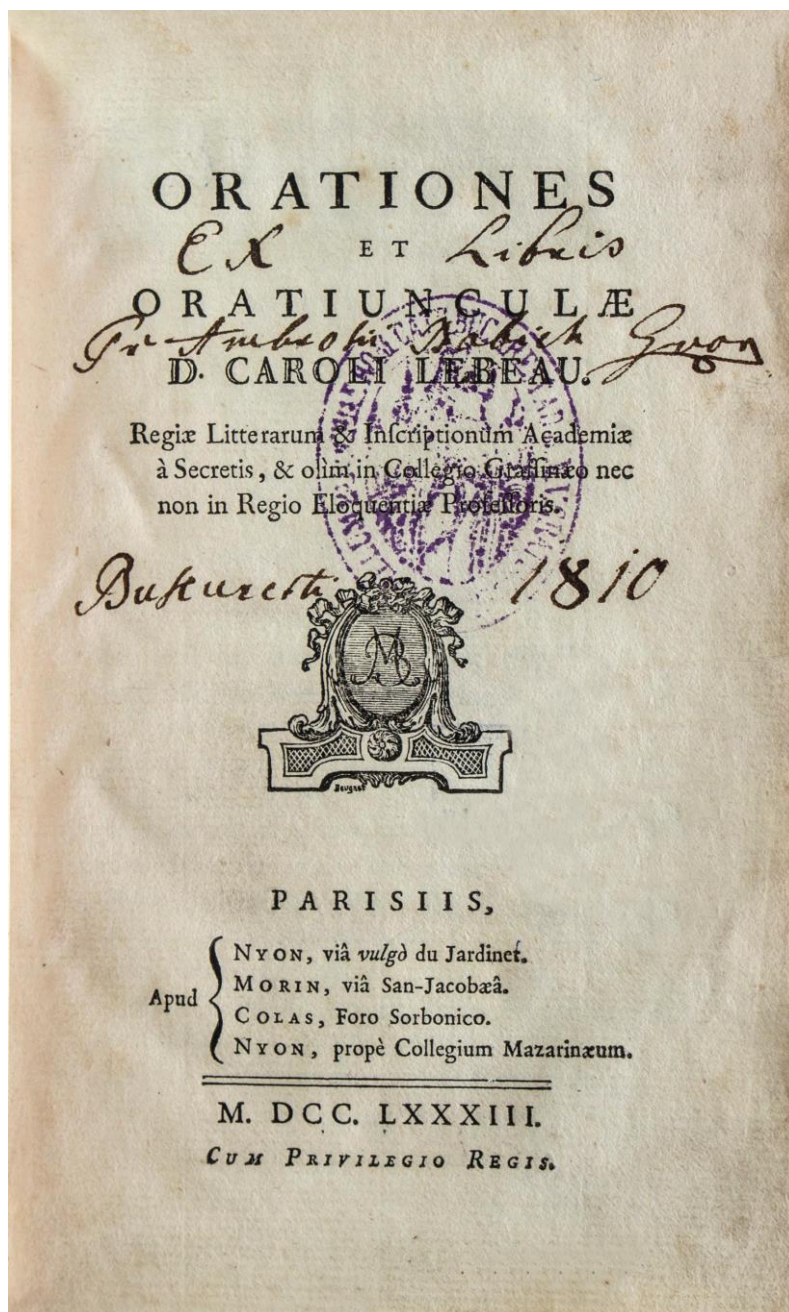

Fig. 5 – Caroli D. Lebeau, *Orationes et oratiunculæ*, Parisiis, 1783.
 Foaia de titlu cu ex-libris autograf

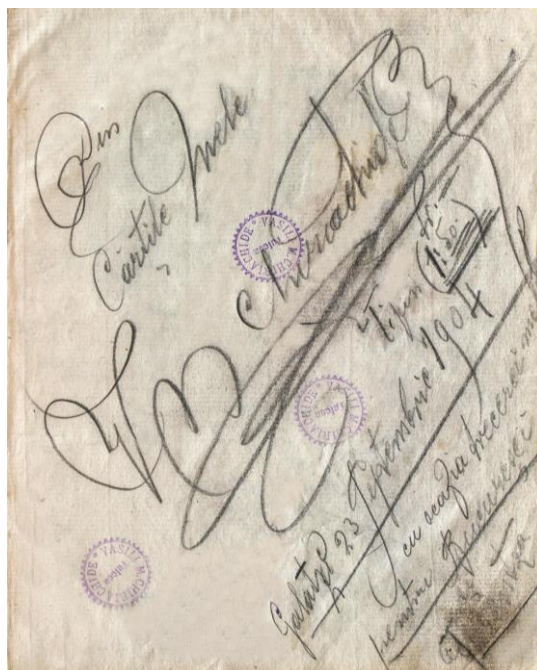
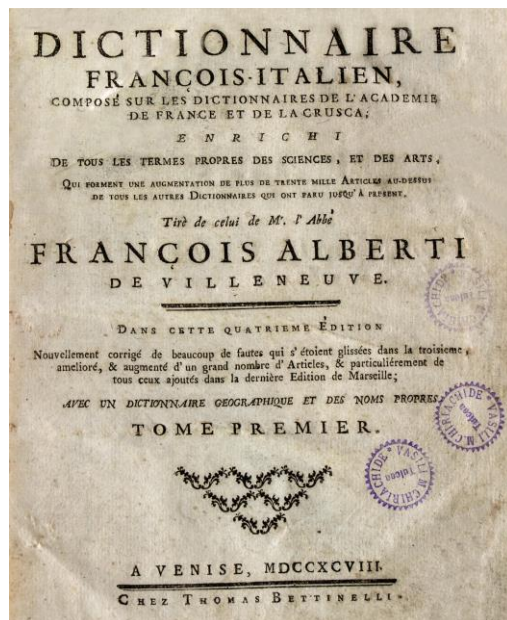

Fig. 6-7 – François Alberti de Villeneuve, *Dictionnaire françois-italien*, tom I, A Venise, 1798.
Foaia de titlu și foaia de gardă cu ștampilă și autograf ex-libris

Abrevieri bibliografice

- BRV 1936 – Ioan Bianu, Nerva Hodoș, Dan Simonescu, *Bibliografia românească veche (1508-1830)*, tom III, București, 1936
- BRM 1986 – *Bibliografia românească modernă (1831-1918)*, vol. II, București, 1986
- Graesse 1865 – Jean Georges Théodore Graesse, *Trésor de livres rares et précieux*, vol. V, Dresde, 1865
- Iorga 1901 – Nicolae Iorga, *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, București, 1901
- Manea 2012 – Lăcrămioara Manea, „Mitropolitul Nichifor de Carpat și sculptorul tulcean Vasile M. Chiriachide în cărți și documente ale colecției de carte veche a Institutului de Cercetări Eco-Muzeale Tulcea”, în *Tulcea 1878-1948: memoria unui oraș*, ed. Daniel Flaut, Mihaela Iacob, Dorel Paraschiv, Brăila, 2012, p. 303-340
- Manea 2014 – Lăcrămioara Manea, „Cărți din biblioteca familiei Cantacuzino în fondurile muzeului tulcean”, în *Peuce*, SN, XII, 2014, p. 341-352
- Manea 2016 – Lăcrămioara Manea, „Însemnări și ex-librisul Arhimandritului Dosoftei Crihană. Studiu de caz”, în *Tyragetia*, SN, X, 2, 2016, p. 223-235
- Nedelcea 2008 – Tudor Nedelcea, *Carte despre carte*, Craiova, 2008
- Steinhardt 1991 – Nicolae Steinhardt, *Monologul polifonic*, Cluj-Napoca, 1991
- Vătămanu 1968 – Nicolae Vătămanu, „Ex-libris-ul lui Pantaleon Calliarchi”, în *Revista bibliotecilor*, 21, 3, martie 1968, p. 157

Cuvinte-cheie: ex-libris autograf, însemnări de posesiune, carte românească veche, carte străină veche, Rafael Cristescu, Ambrosie Babick, Vasile M. Chiriachide, Constantin Gane

Keywords: manuscript ex-libris, notes of property, old Romanian book, old foreign book, Rafael Cristescu, Ambrosie Babick, Vasile M. Chiriachide, Constantin Gane

